

# tussen Duin & Dijk



Natuur in Noord-Holland. Jaargang 15

2 ● 2016



# Broedende

● *Paartje steltkluten in de Bunkervallei bij Paal 28 op Texel, mei 2015. Foto: Eric Menkveld.*



*In 2015 hebben voor het eerst met succes steltkluten gebroed in de regio Amsterdam. In het hieronder volgende overzicht worden de kerngegevens van vroegere broedgevallen in Noord-Holland gememoreerd. Daarmee krijgen we een gedetailleerd beeld van broedomstandigheden en broedsucces van steltkluten in Noord-Holland.*

Voor de provincie Noord-Holland is het met succes broeden van steltkluten zeer bijzonder. Noord-Holland is - in tegenstelling tot Zeeland, Noord-Brabant, Zuid-Holland en Friesland - nooit erg regelmatig bezocht geweest door steltkluten met broedplannen. Slechts zeven procent van alle Nederlandse broedgevallen vonden in onze provincie plaats. Noord-Holland neemt daarmee in de ranglijst van provincies met de meeste broedgevallen een zesde plaats in. Totaal kwam de soort sedert 1900 in tien jaren in Noord-Holland tot broeden.

## *Overzicht van broedgevallen in Noord-Holland.*

### 1935

De eerste goed gedocumenteerde broedgevallen in Noord-Holland dateren van mei-juni 1935 in de Zaanstreek en aan het Amstelmeer bij Wieringen. In totaal ging het in de Zaanstreek om 9 à 10 nesten, volgens Strijbos mogelijk zelfs 10-12, voornamelijk in het Oostzijderveld bij Zaandam, in de Wijde Wormer en in het Twiske. Bij Zaandam was in de ZW-hoek

van het Oostzijderveld sprake van vier nesten, waarvan twee in een kolonie visdieven. Het eerste nest met één ei was gevonden door Arie Schaap op 5 mei, twee nesten waren gevonden door Willem Visser op 20 mei. Uiteindelijk waren er eind mei in het Oostzijderveld vier nesten bekend waarvan tenminste twee met voltallige legsels van vier eieren. Daarvan waren al op 17 mei bij Zaandam twee eieren verzameld door of voor de eierverzamelaars W. Hellebrekers en C. Neijssel (collectie Naturalis). Ook werd een adulte vogel geschoten door een

# steltkluten

## in Noord-Holland



● Legsel van steltkluut, juni 1935 Wijde Wormer, geschonken door Jan Drijver aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden. Foto: Pepijn Kamminga.

● Steltkluut bij nest in het Oostzijderveld, Zaandam ca. 24 mei 1935. Foto: Nol Binsbergen.



preparateur. In de periode 24 mei tot 10 juni fotografeerde Nol Binsbergen in het Oostzijderveld vanuit een schuilhut twee broedparen. De eieren uit het eerste nest kwamen uit op 6 juni, die van een tweede nest op 9 juni. Deze nesten hadden vier en drie jongen, uit een nest waarvan één ei weggenomen was. In het Twiske waren ook enige nesten. Roel Benthem bezocht samen met Paul Op de Coul op 22 juni 1935 het Twiske. De broedplaats was 'onder Oostzaan' op 'veel vochtiger land dan bij Zaandam'. Ze zagen daar twee nesten, een nest met vier eieren en een leeg nest, dat vermoedelijk al uitgekomen was. Sluiters publiceerde vier nestfoto's (gemaakt in het Twiske?) van een adulte vogel met vier eieren. Vanwege geheimhouding zijn er van de nesten in het Oostzijderveld en in het Twiske geen precieze locaties bekend noch broedgegevens. 'Over het algemeen ... hebben de vogels in deze localiteit met succes gebroed', aldus Binsbergen. Hij zag bij twee nesten zeven pulli uitkomen. Echter Martien Roos vernam later 'dat er van deze broedgevallen uiteindelijk niets terecht is geko-

men vanwege de grote belangstelling van vogelaars uit den lande.' Jan Drijver meldde van twee paren één en drie bijna vliegvlugge jongen eind juli (Ardea 25: 67). Achter het Heerenhuis aan de Zuidoerweg te Wijdewormer nestelden twee paartjes steltkluten. Een nest met drie eieren werd verlaten na een hevige hagelbui op 10 juni. Het legsel is verzameld en opgenomen in de collectie van Naturalis (foto). Op 11 juni 1935 zag Rein Stuurman van het tweede nest enige jongen. Voor het laatst werd hier op 9 augustus één adulte steltkluut met een juveniel gezien (dagboek Stuurman). In de kop van Noord-Holland zag J. Schaank op 19 mei 1935 twee steltkluten aan een plasje bezuiden het Amstelmeer, op 27 mei zagen Binsbergen en Strijbos er vijf. Op een meerdaagse tocht begin juni op de motorfiets door het land langs verschillende steltkluut-broedlocaties trof Strijbos aan de noordzijde van het Amstelmeer bij Wieringen op 5 juni twee alarmerende paren aan; daarvan vond hij één nest met vier eieren. Van ruim tien broedmeldingen in de

jaren 1938-1941 in Noord-Holland ontbreekt betrouwbare documentatie zodat we die hier niet verder bespreken.

### 1944-1945

Pas in juli 1944 konden weer broedgevallen vastgesteld worden. Na de landing van de geallieerde troepen in Normandië in juni 1944 was de Duitse bezettingsmacht, om de opmars te bemoeilijken, ertoe overgegaan in Nederland polders onder water te zetten, hetgeen een optimaal habitat voor steltkluten schiep. In de Z.O. Beemster bij Purmerend stelde Piet Huizenga in de tweede helft van juli twee paartjes vast, die daar kennelijk broedden. Op 26 juli had hij jongen gezien, en vervolgens Strijbos daarover ingelicht. Op 30 juli stelde hij met Fokko Niesen twee alarmerende paartjes vast, maar konden zij de jongen niet vinden. In het voorjaar van 1945 werden herhaaldelijk steltkluten gezien in het Wormer- en Jisperveld, rond het Zwet. Volgens Strijbos was het "waarschijnlijk dat ze er ook gebroed hebben, maar bijzonderheden ontbreken". Van IJzendoorn ►



● *Het volledige artikel staat op de website van Tussen Duin en Dijk. Hier staat ook het artikel van Adrie Streefland en de link naar onder andere de film van Guus van Duin.*

vermeldt drie paar, zonder bronverwijzing.

## 1949

In de tweede helft van juni 1949 werd in de regio Amsterdam een broedpoging vastgesteld te Watergang, vermoedelijk in het Varkensland. Er was een nest gevonden met vier eieren. Door de grote belangstelling was het nest verstoord en werd dat eind juni verlaten (DLN 55: 103). In 1949 deden zich totaal zo'n 16 broedgevallen in Nederland voor in vier provincies, het beste jaar na 1935.

## 1954

In 1954 waren in het voorjaar vier paartjes steltkluten aanwezig in de Kleimeer bij Koedijk, boven Alkmaar. Van twee paartjes werden op 16 mei nesten gevonden, maar met nog slechts één ei in één nest. Door een verhoging van het polderwater verdronken de nesten (Ardea 43: 251).

## 1965

Half mei 1965 verschenen zeven steltkluten in het Oostzijderveld tussen Zaandam en Oostzaan, uiteindelijk waren er tien adulte vogels. Daarvan gingen drie paartjes tot broeden over. De locatie was vrijwel dezelfde als die van 1935, maar was nu een opspuitterrein in de latere wijk Peldersveld te Zaandam. De eileg vond plaats tussen 24 en 31 mei, leidend tot drie volledige legfels van vier eieren eind mei. Op 20-21 juni kwamen de eieren uit van het eerste nest, en op 23-24 juni de eieren van het tweede nest (beide met een broedduur van 22-23 dagen). Het derde nest mislukte door predatie (Visser, 1965). Twee paartjes brachten uiteindelijk tezamen vier juvenielen groot.

## 1966

In 1966 ontdekte John Odink op 7 mei twee paartjes bij Sloterdijk (Het Vogeljaar 14, 3: 142). Op 30 mei werd een nest gevonden in

de Groote IJpolder bij Halfweg; het bevatte twee eieren. Door te hoge waterstand ging dit op 2 juni verloren. Na 4 juni waren de vogels vertrokken (Med.blad KNNV VWGA 4, 3: 21).

## 2000

Het duurde tot mei 2000 voor zich een nieuwe broedpoging voordeed in Noord-Holland. Op 16 mei verschenen te Purmerend aan de rand van de nieuwbouwwijk Weidevenne acht steltkluten die territoriaal gedrag vertoonden. Op 17 mei was er zeker één nest, op 18 mei twee nesten. De twee paartjes zijn tot 27 mei gezien. De nesten hebben niet tot jongen geleid, en zijn kennelijk in de eifase mislukt.

## 2001

In 2001 was er opnieuw een broedpoging, nu in de Kinsel bij Durgardam. Van 14 tot 18 mei waren daar twee steltkluten aanwezig, op 23 mei zelfs zes. Daarvan kwamen twee paartjes op 25 mei tot broeden (AVN). Op 30 mei zag Nirk Zijlmans op een nest een vogel de eieren keren. Van 6-12 juni waren nog steeds twee broedpaartjes aanwezig. Nadien zijn de vogels mogelijk verstoord door paarden in de wei, of zou een vos de nesten gepredeerd hebben.

## 2015

Tenslotte waren er in mei –juni 2015 op drie verschillende locaties in Noord-Holland broedgevallen. Drie paartjes kwamen tot broeden op het Landje van Geijssel bij Ouderkerk aan de Amstel (A. Streefland). Daaruit werden in juni totaal 10 jongen geboren (3.3 jong per paar). Uiteindelijk werden daarvan slechts twee juvenielen vliegvlug (0.7 jong per paar). Zie voor het gedetailleerde broedverloop per nest het chronologisch overzicht van Adrie Streefland (Streefland, 2015). De vogels werden gefilmd door Guus van Duin (<https://www.youtube.com/watch?v=bBSybSOPQds>).



In de Wieringermeer broedde een paar in de Dijksgatsweide, ten zuiden van het Robbenoordbos. Op 28 april verschenen eerst twee steltkluten, waarvan al op die dag korte paringen gezien werden. Op 8 mei waren vijf vogels ter plaatse waarvan een paartje in het natste deel van het gebied tot nestbouw overging, met op 10 of 11 mei één ei. Op 20 mei waren nog vier vogels ter plaatse, waaronder twee gepaarde vogels en twee ongepaarde. Eén vogel werd op het nest gezien. Op 3-4 juni zijn drie jongen uitgekomen, er was geen vierde ei aanwezig. Op 22 juni was nog één jonge steltkluut aanwezig van 2,5 week oud. De andere jongen werden niet meer gezien (med. B. Woets & L. van der Vaart).

Een noviteit was een broedgeval op Texel. Vanaf 22 mei werden op diverse plaatsen op Texel twee rondzwervende steltkluten gezien. Deze vestigden zich vanaf 23 mei in de Bunkervallei bij Paal 28 aan de Krimweg, Eijerland. Daar werden die dag territoriale gedragingen en paringen gezien. Mogelijk zat het vrouwtje al vanaf 27 mei (buiten beeld) op een nest op een eilandje achter pitruspollen. Op 24 juni werd





● Familie steltkluut op het landje van Geijssel, juli 2015 Foto: Guus van Duin.

een jong geroofd door een kleine mantelmeeuw. Na dit incident werden de adulte vogels hier niet meer gezien. Ze verhuisden naar De Bol, aan de Waddenkant van het eiland waar ze nog tot 28 juni verbleven (Texel.waarneming.nl).

### Conclusie

Uit dit overzicht blijkt, dat van de bovenstaande jaren met mogelijke of zekere broedgevallen en broedpogingen er in Noord-Holland slechts viermaal, in 1935, 1944, 1965 en 2015 sprake was van succesvol broeden. Het broeden in 2015 betreft drie heugelijke feiten:

### *In april tot begin mei komen in kleine groepjes potentiële broedvogels aan op geschikte broedplaatsen.*

de eerste succesvolle gevallen in de provincie Noord-Holland sedert 1965, het eerste zekere broedgeval voor Texel, en de allereerste broedgevallen in de regio Amsterdam die jongen opleverden. Overzien we de verzamelde gegevens in Noord-Holland (1935-2015), dan zijn een aantal karakteristieken in de broedcyclus van steltkluten op te merken, die

verantwoordelijk kunnen zijn voor succes en mislukking van broedpogingen.

In april tot begin mei komen in kleine groepjes potentiële broedvogels aan op geschikte broedplaatsen. Meestal zijn dit plas-drasachtige gebieden met ondiepe waterplasjes om in te foerageren, omzoomd met zeer geleidelijke oevers met wat dichte vegetatie om in te broeden. Van deze paartjes gaat een deel tot nestelen over, meestal in de tweede helft mei (vroegste eileg 5 mei). Ter verdediging tegen grondpredatoren wordt min of meer koloniaal gebroed (slechts drie van

35 paartjes broedden solitair) met geringe onderlinge afstand van de nesten. Late aankomers eind mei kunnen nog begin juni met de eileg beginnen. Van de 15 legsels waarvan de grootte is vermeld, waren er 10 volledige legsels van vier eieren, de andere waren mogelijk nog onvolledig of voortijdig verstoord; de gemiddelde legselgrootte was 3.5 eieren per nest. In de eifase gokt de

soort op afnemende waterstand; bij plotselinge stijging van waterstand wordt het nest direct opgegeven (1954, 1966). Voorwaarde is ook het ontbreken van vee in het broedterrein.

Bij een gemiddelde broedduur van 23-25 dagen komen de eieren uit vanaf de eerste week juni, met late starters pas in de laatste week van juni of in juli. De jongen verlaten binnen een dag het nest en zoeken zelf voedsel. Daarbij verwijderen ze zich al snel ver van de oorspronkelijke nestplaats. Eenmaal op zichzelf lopen ze groot risico op predatie door diverse predatoren zoals blauwe reiger, kleine mantelmeeuw, vos enzovoorts. Door de snelle dispersie van niet makkelijk terugvindbare juvenielen is het uiteindelijke broedsucces lastig vast te stellen. Adulte vogels verlaten kort na mislukking van hun broedsel het broedterrein. Geslaagde paren nemen hun vliegvlugge jongen mee naar andere, nog niet opgedroogde of geschiktere foerageergebieden in de naaste omgeving.

De jongenfase lijkt dus de meest kritische periode voor het welslagen van broedpogingen van steltkluten. Mede daardoor is het uiteindelijke broedsucces van zulke pionierbroedvogels aan de rand van hun verspreidingsgebied waarschijnlijk laag (vgl. ook Lippens *et al.*, 1966). Vermoedelijk is de soort mede vanwege zijn kritische habitat-eisen zo'n zeldzame broedvogel in Nederland, omdat de ondiepe plasjes die zijn voorkeur hebben betrekkelijk schaars voorhanden zijn.

ruudvlek@gmail.com

In verband met ruimtegebrek heeft de redactie de overzichtstabel met alle broedgegevens en de literatuurlijst met de documentatie niet opgenomen, maar gepubliceerd op de website van Tussen Duin en Dijk. Zie ook de QR-codes. Een eerdere versie van dit artikel werd gepubliceerd in De Gierzwaluw 53 nr.3/4, december 2015.